

หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Principles of Political Science in Tripitaka: Political Participation

ไพรัช พันชมภู

Phairat Phuengchomphoo

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: Kua247@gmail.com

(Received: August 24, 2021/ Revised: February 10, 2022/ Accepted: June 10, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎกอยู่หลายแห่ง ประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของอำนาจ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือพระสงฆ์สาวกได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครอง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในกฎทันทสูตรที่พลเมืองได้รับการจัดสรรทุนทรัพย์จากพระเจ้ามหาวชิตราช 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของนโยบายสาธารณะ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือมฆมานพกับสหาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของความขัดแย้ง และ 5) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการประนีประนอมผลประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือการแย่งชิงทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณีของพระประยูรญาติและความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป และ 6) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ ตัวอย่าง คือ การสรรหาผู้นำในอัครัญญสูตร

คำสำคัญ : หลักรัฐศาสตร์; พระไตรปิฎก; การมีส่วนร่วมทางการเมือง

Abstract

This article is intended to study the principles of political participation appeared in the Tripitaka, especially the Suttantapitaka were consisted of 1) political participation in terms of power in which the prominent example is that disciple monks have engaged in governance, 2) political participation in terms of allocating state resources or something of social value in Gutathantasutta in which citizens were allocated funds from the Lord Maha Wichitraj, 3) political participation in terms of public policy with the prominent example of Maghamanop and his companions. 4) political participation in terms of conflict, and 5) political participation in terms of compromise of interests with the prominent example were the scramble for water resources in the Rohini river of the Buddha relatives and the conflict between two monks of Kosampee city, and 6) political participation in terms of state and national administration with the example of the recruitment of leaders in Aggaññasutta.

Keywords: Principles of Political Science; Tripitaka; Political Participation

1. บทนำ

เมื่อปี พ.ศ.2560 ผู้เขียนได้นำเสนอบทความเรื่อง หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : ประชาธิปไตย ดีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งได้กล่าวถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับหลักการปกครองชนิดหนึ่งที่ประเทศทั้งหลายนิยมใช้ในการปกครองประเทศ นั่นคือหลักการปกครองระบบประชาธิปไตย และผู้เขียนมีความตั้งใจที่จะนำเสนอบทความในลักษณะนี้ในวารสารต่างๆ ตามโอกาส ซึ่งในครั้งนี้นำเสนอบทความเรื่อง หลักรัฐศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก : การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการสืบค้นหลักธรรมและข้อความในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับหลักรัฐศาสตร์ที่ว่าด้วยหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองแล้วนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2. รัฐศาสตร์

คำว่า “รัฐศาสตร์” ถอดศัพท์มาจากภาษาอังกฤษว่า “Political Science” และคำว่า “Political” นั้นเป็นคุณศัพท์ของคำว่า “Politics” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากคำว่า “Polis” ในภาษากรีก มีความหมายว่า การจัดองค์การทางการเมืองในรูปแบบหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงการจัดการทางการเมืองในกรีกโบราณเมื่อประมาณ 2400 ปีเศษมาแล้ว สำหรับรูปแบบของการจัดตั้งองค์การทางการเมืองของกรีกในสมัยก่อนนั้นเกิดขึ้นในเมืองขนาดเล็กซึ่งมีจำนวนประชากรไม่มากนัก และเรียกเมืองเหล่านั้นว่า “นครรัฐ” (City-State)

ในปัจจุบันนี้วิชา “รัฐศาสตร์” เป็นสาขาหนึ่งของสังคมศาสตร์ (Social Science) เป็นวิชาที่มุ่งศึกษาถึงการที่มนุษย์รวมกันอยู่ในสังคม ฉะนั้นจึงยังไม่สามารถจะแสวงหาทฤษฎีหรือกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่นอนเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม เช่น ในด้านพฤติกรรมทางการเมือง ก็ยังไม่สามารถจะวางหลักการที่แน่นอนว่ามีวิธีใดบ้างจึงจะได้รูปการปกครองที่ดีที่สุดหรือจะดำเนินการอย่างไรจึงจะมีรัฐบาลที่ดีที่สุดเหล่านั้นเป็นต้น (อานนท์ อาภาภิรม, 2528 :1)

3. การเมือง

คำว่า “การเมือง” นั้นมีนักปราชญ์และนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลากหลายทัศนะ อริสโตเติล (Aristotle) มองว่ามนุษย์ตามธรรมชาติเป็นสัตว์การเมืองต้องอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มหรือชุมชนอันแตกต่างไปจากสัตว์โลกอื่นๆ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ด้วยสัญชาตญาณเป็นหลัก หากแต่มนุษย์นอกจากจะอยู่ด้วยสัญชาตญาณแล้ว ยังมีเป้าหมายอยู่ร่วมกันอีกด้วย ดังนั้นการอยู่ร่วมกันของมนุษย์จึงมิใช่มีชีวิตอยู่ไปเพียงวันๆหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการอยู่ร่วมกันเพื่อจะให้มีชีวิตที่ดีขึ้นอีกด้วย (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531: 21-22) ส่วน แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ให้ทัศนะเกี่ยวกับการเมืองว่าเป็นกิจกรรมหรือแนวทางของรัฐ ไม่ใช่เป็นจุดหมายของรัฐ กิจกรรมของรัฐนั้นหมายถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อสามารถแบ่งสรรอำนาจหน้าที่ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือระหว่างส่วนย่อยๆ ภายในรัฐนั้น (พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, 2531: 22-23) ในขณะที่ ฮาโรลด์ ดี.ลาสเวลล์ (Harold D.Lasswell) กล่าวว่า การเมือง (Politics) คือ การได้มาซึ่งอำนาจเพื่อที่จะตัดสินว่าใครจะได้อะไร เมื่อใด และอย่างไร (Politics is, who gets “What”, “When” and “How”) (จิโรจ วัชรชัย, 2546: 19) ในทัศนะของ นิโคโล มาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) นักคิดและนักการเมืองชาวอิตาลีได้ให้คำนิยามของการเมืองว่า เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อแสวงหาอำนาจและการใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพ มาเคียเวลลี ได้สอนให้ผู้ปกครองมีความสามารถสองด้าน ด้านหนึ่งคือพลังกำลัง และกำลังใจกล้าแข็ง ให้เข้มแข็งแบบ “สิงห์โต” และมีความเฉลียวฉลาดแบบ “สุนัขจิ้งจอก” (จิโรจ วัชรชัย, 2546: 26) ส่วน

มุมมองของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2517: 61) กล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยเมื่อสังคมมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารคนเราจึงต้องแบ่งออกเป็นสองพวกใหญ่ ๆ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่บังคับกับผู้ถูกบังคับเสมอ ในขณะที่ ฌ็อง-ฌัก รูสโซ (2539: 3) กล่าวว่า การเมืองเป็นการต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง โดยที่อำนาจทางการเมืองหมายถึง อำนาจในการที่จะวางนโยบายในการบริหารประเทศหรือสังคม อำนาจที่จะแต่งตั้งบุคคลเพื่อช่วยในการนำนโยบายไปปฏิบัติ และ อำนาจที่จะใช้ข้าราชการ งบประมาณหรือเครื่องมืออื่นๆ ในการนำนโยบายไปปฏิบัติ

สรุป การเมืองในทัศนะของนักวิชาการหลายๆท่านต่างก็หมายถึงเรื่องราวที่เกี่ยวกับรัฐ การมุ่งหมายที่จะได้มาซึ่งอำนาจรัฐในการดำเนินการกิจการต่างๆ ของรัฐ การต่อสู้ช่วงชิง การรักษาไว้และการใช้อำนาจทางการเมือง

กุลธัน ธนาพงศธร (2520: 35-41) ได้ทำการสำรวจความหมายการเมืองและประมวลสรุปไว้ 6 กลุ่มความหมาย คือ

1. กลุ่มความหมายแรกเป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ของอำนาจ (Power) ซึ่งเป็นเรื่องของ การก่อสร้างและการแบ่งสรรอำนาจหรือต่อสู้ช่วงชิงอำนาจตามกติกาหรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ซึ่งเป็นทัศนะของนักพฤติกรรมนิยมทางรัฐศาสตร์ อาทิ เดวิด อีสตัน (David Easton) (1971: 125-141) วิลเลียม แม็กเคนซี (W.J.M. McKenzie) (1969:13)

2. กลุ่มความหมายที่ 2 เป็นการให้ความหมายของการเมืองไปในแง่การจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม (Distribution) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับเรื่องอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพล (Influence and the Influential) ซึ่งเป็นแนวความคิดของนักรัฐศาสตร์ อาทิ ฮาโรลด์ ลาสส์เวลล์ (Harold Lasswell) (1958: 25)

3. กลุ่มความหมายที่ 3 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ที่เป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ (Public Policy) นั่นคือพิจารณาว่าการเมืองนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการจัดการจัดทำนโยบายต่างๆของรัฐนั่นเอง ผู้ที่ศึกษาการเมืองในความหมายนี้ได้แก่ ชาลส์ อี.ลินด์บลอม (Charles E.Lindblom) (1968: 3)

4. กลุ่มความหมายที่ 4 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ของความขัดแย้ง (Conflict) ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งในแง่ผลประโยชน์ แรงความคิดเห็นหรือแรงแผ่นดินใดก็ตาม ผู้ที่ศึกษาการเมืองในความหมายนี้ได้แก่ เจ.ดี.บี.มิลเลอร์ (J.D.B. Miller) (1962: 4) เป็นต้น

5. กลุ่มความหมายที่ 5 เป็นการให้ความหมายของการเมืองเป็นเรื่องการประนีประนอมผลประโยชน์เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งจากการดำเนินงานทางการเมืองที่ไม่มีทางออก ผู้ที่ศึกษาไปในทำนองนี้มี วิลเลียม แม็กเคนซี (W.J.M. McKenzie) (1969: 13)

6. กลุ่มความหมายที่ 6 เป็นการให้ความหมายของการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศ สรุป การเมืองสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่มความหมาย การที่จะมองการเมืองไปในทิศทางความหมายใดก็ขึ้นอยู่กับวิญญูชนจะพิจารณา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาไม่มากก็น้อย

4. การมีส่วนร่วม

คำว่า “การมีส่วนร่วม” นั้น มีนักปราชญ์และนักวิชาการหลายๆท่านได้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลากหลายทัศนะมุมมอง ดังมุมมองของ ยูวธน์ วุฒิเมธี (2526: 25) ให้ความหมายไว้ว่า การมีส่วนร่วม

เป็นกิจกรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบ ในเรื่องต่างๆอันเป็นผลกระทบมาถึงตน ส่วน นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527: 183) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึงการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย ในขณะที่ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527: 2) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงว่าน่าจะหมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนต่างๆ ได้พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงงานทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมและได้มีการพัฒนาการทางด้านการรับรู้และภูมิปัญญาของประชาชน ซึ่งมีการแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจในการกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง อย่างเป็นตัวของตัวเอง และ ชินรัตน์ สมสืบ (2529: 21) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยการร่วมมือ การร่วมใจ โดยการกระทำดังกล่าวนั้นอยู่ในห้วงของเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพ คือถูกจังหวะเวลา และเหมาะสมกับกิจกรรมที่กระทำด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์เชื่อถือได้

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบ เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ที่ตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง เพื่อการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สูงสุดของชุมชนและท้องถิ่นของตน

5. การมีส่วนร่วมทางการเมือง

คำว่า “การมีส่วนร่วมทางการเมือง” นั้นก็ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ เช่น จริญญา สุภาพ (2514: 333) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจและกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมืองเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ในขณะที่ ณรงค์ สีนสวัสดิ์ (2539: 123) กล่าวถึง ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า หมายถึง บุคคลที่สนใจการเมือง มีความเข้าใจการเมือง เชื่อว่าตนเองมีประสิทธิภาพทางการเมือง มีความศรัทธาในกระบวนการทางการเมือง และตัวนักการเมือง และคิดว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นหน้าที่ของตน เป็นคนที่มีความสามารถในการเข้าสังคม และเป็นคนที่มีความหวังในชีวิต และ วิสุทธิ โพธิ์แท่น (2538: 30) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองนี้เป็นการแสดงออกถึงสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของประชาชน โดยมีได้หมายความว่า เฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง หรือแต่เพียงการสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง เพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือแต่เพียงลงสมัครเข้าช่วยงานของพรรคการเมือง ที่ตนนิยมชมชอบเท่านั้น ความสามารถและโอกาส ตลอดจนการกระทำซึ่งแสดงถึงความเข้าใจในสิทธิ และหน้าที่ของตน เพื่อมุ่งประสงค์ที่ทำให้เกิดผลต่อกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือการที่ประชาชนมีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อที่จะมีอิทธิพลในการตัดสินใจของรัฐบาลเป็นสำคัญและอาจจะเป็นในทำนองสนับสนุน หรือแข็งต่อต้านต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง การสมัครเข้าเป็นสมาชิกของพรรคการเมือง หรือกลุ่มการเมือง การเป็นสมาชิกของกลุ่มผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประท้วงทางการเมืองเป็นต้นล้วนเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งนั้น

6. พระไตรปิฎก

เมื่อทราบถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยทั่วไปแล้ว ลำดับต่อไปผู้เขียนจะได้นำเสนอการมีส่วนร่วมทางการเมืองในพระไตรปิฎกตามข้อมูลปรากฏซึ่งก่อนอื่นก็จะขอแนะนำเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างย่อๆ พอเป็นแนวทางการศึกษาดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎก หมายถึง คัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนาที่ประมวลเรื่องราวของปิฎกทั้ง 3 เอาไว้คือ เรื่องพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เรื่องพระสูตรอันเป็นหลักคำสอน และเรื่อง พระอภิธรรมคือเรื่องที่กำลังถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน

พระไตรปิฎกประกอบด้วยคัมภีร์สำคัญ 3 ปิฎก คือ

- 1) **พระวินัยปิฎก** ว่าด้วยวินัย หรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับความประพฤติความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม และการดำเนินการต่างๆ ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์
- 2) **พระสุตตันตปิฎก** ว่าด้วยพระสูตร หรือเทศนาที่ตรัสแก่บุคคลต่างๆ ในเวลาและสถานที่ต่างกัน เป็นรูปคำสนทนาโต้ตอบบ้าง เป็นรูปร้อยกรองบ้าง ร้อยแก้วบ้าง ร้อยแก้วผสมร้อยกรองบ้าง ตลอดถึงเทศนาของพระสาวกองค์สำคัญ
- 3) **พระอภิธรรมปิฎก** ว่าด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่อธิบายในแง่วิชาการล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคลหรือเหตุการณ์ ส่วนมากเป็นคำสอนด้านจิตวิทยาและอภิปรัชญาในพระพุทธศาสนา (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543: 3)

7. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในพระไตรปิฎก

จากการนำเสนอความหมายของพระไตรปิฎกโดยสังเขปแล้วก็พอจะมองเห็นแนวทางว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีปรากฏในปิฎกใด ดังนั้นผู้เขียนจะได้นำเสนอเรื่องราวต่างๆ ในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยจะยกเอาความหมายของการเมืองที่ กุลธน ธนาพงศธร ได้ทำการสำรวจและประมวลการเมืองไว้ได้ 6 กลุ่มความหมายมาเป็นการรอบในการนำเสนอ และจะมุ่งเน้นไปที่พระสุตตันตปิฎกเป็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

7.1 การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power)

ในอิสสรสูตรที่ 7 เทวดาทูลถามว่า “อะไรหนอเป็นใหญ่ในโลก” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “อำนาจเป็นใหญ่ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15 /77/83) ในกัถการุชาดก เทวบุตรกล่าวว่า “ยโส ลหุธา น มชเชยย ใต้รับยศแล้วไม่พึงมัวเมา” หมายความว่า บุคคลได้ความเป็นใหญ่แล้วไม่มัวเมาในความเป็นใหญ่ปล่อยให้สติกระทำการอันลามก (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/101/177)

เมื่อพูดถึงอำนาจก็จะหมายรวมเอาอำนาจการปกครองไว้ด้วยซึ่งพระพุทธศาสนาก็มีการแบ่งอำนาจปกครองไว้ตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเพื่อที่จะเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครองดังจะได้นำเสนอต่อไปนี้ (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541: 320-321)

รูปแบบการปกครองของพระพุทธศาสนา

ตลอดเวลา 45 พรรษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ได้ทรงวางระบบรูปแบบการปกครองของพระพุทธศาสนาเอาไว้เป็น 3 แบบ คือ

1. **ระยะต้นหรือระยะแรก** พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ปกครองเหล่าพระสาวก ทรงเป็นสังฆปริณายก ทรงเป็นพระประมุขเนื่องจากผู้ที่ศรัทธาขอเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนายังมีน้อย การปกครองก็

ไม่ยุ่งยากและสลับซับซ้อนวิธีที่รับผู้เข้ามาอยู่ในปกครอง คือ เอหิภิกขุอุปสัมปทา เรียกการปกครองระบบนี้ว่า พุทธาธิปไตย หรือ ปิตาธิปไตย

2. ระยะกลางหรือระยะที่ 2 ทรงมอบอำนาจให้อภิภูชนียภิกษุ (ภิกษุผู้ควรได้รับการยกย่อง)ผู้มีคุณธรรมช่วยกันปกครองการปกครองระบบนี้ เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าทรงพระประสงค์จะยกย่องพระภิกษุที่ควรแก่การยกย่องบูชาของเหล่าสาวก และทรงพระประสงค์จะกระจายอำนาจให้เหล่าพระสาวกปกครองกันเอง เนื่องจากจำนวนพระสาวกเริ่มจะมีมากขึ้น แต่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระประมุขอยู่เช่นเดิม วิธีรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครองเรียกว่า ติสระณคณูปสัมปทา ระบบนี้เรียกว่า อภิภูชนียาธิปไตย

3. ระยะปลายหรือระยะหลัง พระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจให้สงฆ์ปกครองกันเอง เนื่องจากระยะนี้พระสงฆ์สาวกมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น และอยู่จำพรรษากระจายตามนิคมชนบทต่างๆ ไป ในชมพูทวีป ปัญหาของการปกครองก็เริ่มยุ่งยากสลับซับซ้อน พระพุทธองค์จึงทรงกระจายอำนาจ(Decentralization) หรือ มอบอำนาจหน้าที่ (Delegation of Authority) ให้แก่พระสงฆ์สาวกเป็นใหญ่ปกครองกันเอง แต่พระพุทธองค์ยังทรงเป็นพระประมุขอยู่เช่นเดิม วิธีการรับบุคคลเข้ามาอยู่ในปกครอง เรียกว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา การปกครองโดยสงฆ์นี้ เรียกว่า สังฆาธิปไตย

การปกครองทั้ง 3 รูปแบบนี้ มีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญเป็นกติกาในการปกครองเป็นธรรมาธิปไตย ยึดธรรมเป็นใหญ่ และเป็นหลักสำคัญ (Right Is Might) นับเป็นเวลา 2500 กว่าปีมาแล้ว (ประยงค์ สุวรรณบุบผา, 2541: 152-153)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (Power) นั้น จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์สาวกในครั้งพุทธกาลได้มีส่วนร่วมในการใช้อำนาจการปกครองคณะสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงแบ่งและกระจายอำนาจให้อย่างชัดเจนและถือได้ว่าเป็นต้นแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แพร่หลายไปทั่วโลกในปัจจุบัน

7.2 การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม (Distribution)

ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมนั้นจะขอยกเอาเรื่องราวบางตอนในกฎทนต์สูตรมากล่าวในที่นี้ เรื่องมีอยู่ว่า พราหมณ์บุโรหิตกราบทูลพระเจ้ามหาวชิตราชว่า “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว เมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพลีกรรมขึ้นก็จะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งที่ไม่สมควร พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า ‘เราจักปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหมตำหนิโทษ หรือเนรเทศ’ อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง เพราะว่าโจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้แต่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง ต้องอาศัยวิธีการต่อไปนี้ คือ

1. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์
2. ขอให้พระองค์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบ้านเมืองของพระองค์
3. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ขยันขันแข็งในบ้านเมืองของพระองค์

พลเมืองเหล่านั้นจักชวนขวายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และ

จักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัวอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน”

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงรับคำของพราหมณ์ปุโรหิตแล้ว ได้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่พลเมืองที่ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์พระราชทานต้นทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรม พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยันชั้นแข็งในบ้านเมืองของพระองค์ พลเมืองเหล่านั้นชวนขายในหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และได้มีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนต่างชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

ต่อมา ท้าวเธอรับสั่งให้พราหมณ์ปุโรหิตเข้าเฝ้าแล้วตรัสว่า ‘ท่านผู้เจริญ เราได้กำจัดเสี้ยนหนามคือโจรจนหมดสิ้นด้วยวิธีการของท่าน และได้มีกองราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนต่างชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน เราปรารถนาจะบูชามหาภัย ขอท่านผู้เจริญโปรดแนะนำวิธีบูชาภัยที่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/338/131-132)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายของการจัดสรรทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมมีคุณค่ามากมายต่อสังคมชุมชนนับเป็นต้นกำเนิดเศรษฐกิจประชานิยมก็ว่าได้ ทำให้สังคมชุมชนเกิดความสงบสุขร่มเย็นขึ้นได้ซึ่งจะเป็นการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ปฏิบัติหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

7.3 การเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ (Public Policy)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะ จะขอยกตัวอย่างบางตอนของเรื่องท้าวสักระ เมื่อครั้งเกิดเป็นมฆมาณพ ในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท อปปมาทวรรคที่ 2 มากล่าวในที่นี้ เรื่องมีอยู่ว่า

ในอดีตกาล มาณพชื่อ มฆะ อาศัยอยู่กับครอบครัวในอจลคาม แคว้นมคธ เขาจะออกจากเรือนตอนเช้าตรูไปทำกิจการงานจิตอาสาโดยได้กระทำสถานที่ที่ไม่น่ารื่นรมย์ให้เป็นรมณีสถานหรือสถานที่ที่น่ารื่นรมย์ พอสถานที่นั้นๆเขาปรับแต่งดีแล้วคนทั้งหลายก็มาแย่งที่เขาอยู่รำไป ตัวเขาเองก็ไม่ได้ตั้งใจเอาเรื่องก็ยอมสละให้แล้วไปจัดทำปรับปรุงสถานที่ใหม่เรื่อยไปซึ่งอาจจะเป็นนโยบายหรือกุสโลบายของเขาก็ได้ด้วยคิดว่า “ชนเหล่านั้นแม้ทั้งหมด เป็นผู้ได้รับสุขแล้ว สิ่งนี้พึงเป็นสิ่งที่ให้ความสุขแก่เรา”

วันรุ่งขึ้น เขาได้ถือเอาจอบไปทำที่ท่ามณฑลแห่งลานให้เป็นรมณีสถานแล้ว ปวงชนได้ไปพักอยู่ในที่นั้นนั่นแล ครั้นในฤดูหนาว เขาได้ก่อไฟให้คนเหล่านั้น ในฤดูร้อน ได้ให้น้ำ ต่อมา เขาคิดว่า “ชื่อรมณีสถาน เป็นที่รักของคนทั้งปวง ชื่อว่าไม่เป็นที่รักของใครๆ ไม่มี ตั้งแต่นี้ไป เราควรเที่ยวทำหนทางให้ราบเรียบ” ดังนี้แล้ว จากนั้นทุกเช้าตรู เขาจะออกจากบ้านพร้อมอุปกรณ์ต่าง ๆ ใช้จอบปรับพื้นถนนบ้าง ใช้มีดตัดแต่งต้นไม้ไปตามริมถนนบ้าง ทำถนนหนทางให้ราบเรียบบ้าง ทำสองข้างทางให้สวยงาม มาณพหนุ่มคนหนึ่งเห็นการกระทำของเขาแล้วถามว่า สหาย ท่านทำการทำงานเหล่านี้ไปเพื่ออะไร? มฆมาณพตอบว่า “เรากำลังทำหนทางไปสวรรค์อยู่ สหาย” มาณพคนนั้นเห็นดังงมด้วย กล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นเราจะช่วยสหายทำสิ่งเหล่านี้ด้วยนะ” มฆมาณพกล่าวด้วยความยินดีว่า “สหายเอ๋ย จงมาช่วยกันเถาะ สวรรค์ล้วนเป็นที่รักที่ชอบใจของชนเป็นอันมากอยู่แล้ว” ต่อมามฆมาณพได้สหาย 33 คนช่วยกันปรับปรุงหนทางได้วันละ 1 โยชน์บ้าง 2 โยชน์บ้างเป็นเหตุให้นายบ้านเห็นชายเหล่านั้นแล้วคิดว่า “มนุษย์เหล่านี้ทำอะไรไม่เข้าท่า น่าจะเอาเวลาไปหาปลาล่าเนื้อหรือทำสุราดื่มหรือทำ

อะไรที่เราพอจะมีส่วนร่วมด้วย。”เขาจึงให้เรียกพวกนั้นมาถามว่า “พวกแกเที่ยวทำอะไรกัน?”ชนเหล่านั้นตอบว่า “ทำทางสวรรค์ ขอรบ” นายบ้านกล่าวว่า “ธรรมดาผู้อยู่ครองเรือนทั้งหลาย จะทำอย่างนั้นไม่ควร ควรจะเอาเวลาไปหาปลาว่าเนื้อหรือทำสุราดื่มหรือควรทำการงานทั้งหลายมีประการต่างๆ”

ชนเหล่านั้นคัดค้านคำของนายบ้านแม้ถูกรบเร้าอยู่บ่อยๆ ก็ยังคงคัดค้านรำไปทำให้นายบ้านโกรธแค้น คิดหาทางเล่นงานให้พินาศจึงไปสำนักพระราชวังกราบทูลพระราชาว่า เหล่ามณพเป็นโจรพระราชตราสั่งให้นำชนเหล่านั้นมาแล้วผลุนผลันมิทันได้ทรงพิจารณาสั่งลงโทษให้ช่างเหยียบ

มฆมาณพได้ให้โอวาทแก่เพื่อน ๆ ไม่ให้โกรธพระราชา นายบ้านและใครๆ ขอให้แผ่เมตตาให้คนเหล่านั้น ด้วยอาณภาพแห่งเมตตาของชนเหล่านั้นแม้แต่ช่างยังไม่กล้าเหยียบ ถึงจะเอาเสื่อลำแพนคลุมชนเหล่านั้นแล้วใส่ช่างเข้าไปช่างก็ถอยกลับไปเสียแต่ไกล พระราชาทรงสดับเหตุนี้แล้วทรงดำริว่า “มันต้องมีเหตุอะไรสักอย่างเป็นแน่” แล้วทรงรับสั่งให้เรียกชนเหล่านั้นมาเฝ้าตรัสถามจนได้ทราบความจริงแล้วทรงโสมนัส ตรัสว่า “พ่อทั้งหลาย สัตว์ดิรัจฉานนี้ ยังรู้จักคุณของพวกเจ้า เราเป็นมนุษย์ ก็ไม่อาจรู้จัก ขอจงยกโทษให้เราด้วยเถิด” ครั้นแล้วก็ได้พระราชทานนายบ้านพร้อมทั้งบุตรและภริยาให้เป็นทาส ช่างตัวนั้นให้เป็นพาหนะสำหรับขี่และบ้านให้เป็นเครื่องใช้สอยตามสบายแก่ชนเหล่านั้น

มฆมาณพกับพวกต่างมีใจผ่องใสในอาณิสสแห่งบุญในปัจจุบันจึงปรึกษากันจัดสร้างศาลาที่ถาวรให้เป็นที่พักของมหาชนในหนทางใหญ่สี่แยก พวกเขาจึงหาช่างไม้มาแล้วเริ่มสร้างศาลาแต่เพราะไม่อยากให้สตรีมีส่วนร่วมจึงไม่ได้บอกบุญแก่พวกเธอในการนั้นเลย

มฆมาณพมีภริยา 4 คน คือ นางสุนันทา นางสุจิตรา นางสุธรรมา และนางสุชาดา เมื่อนาง สุธรรมาได้ทราบเรื่องเธอจึงคบคิดกับนายช่างไม้โดยให้ช่างทำไม้ชื่อฟ้าสลักอักษรว่า “ศาลานี้ชื่อสุธรรมา” เพื่อที่เธอจะได้เป็นใหญ่ในศาลาแห่งนี้ พอเสร็จแล้วก็เอาผ้าพันเก็บไว้

ครั้นช่างไม้สร้างศาลาเสร็จแล้ว ในวันยกข้อฟ้าจึงบอกพวกมฆมาณพว่า ส้มข้อฟ้าและต้องได้ไม้ข้อฟ้าที่เขาตัดถากสลักแล้วเก็บไว้จึงจะใช้ได้และทันเวลา แล้วบอกให้พวกมฆมาณพแสวงหาข้อฟ้าที่ทำเสร็จแล้วเก็บไว้ขาย พวกเขาพากันแสวงหาแล้วพบเห็นในเรือนของนางสุธรรมา ถามซื้อเป็นเงิน 1,000 แต่นางไม่ขายแต่จะให้ฟรีถ้าให้นางมีส่วนร่วมทำบุญในศาลาด้วย ฝ่ายพวกมฆมาณพตอบนางไปว่าไม่ให้ผู้หญิงร่วมทำบุญในศาลาด้วยช่างไม้จึงกล่าวกับคนเหล่านั้นว่าสถานที่ที่ไม่มีผู้หญิงก็มีแต่พรหมโลกเท่านั้นถ้าอยากเห็นความสำเร็จของศาลาก็จงรับเอาข้อฟ้าโดยไม่มีข้อแม้ พวกมฆมาณพจึงเห็นดีเห็นงามด้วย งานสร้างศาลาจึงสำเร็จ และศาลาแบ่งเป็น 3 ส่วน (1) ส่วนหนึ่งสร้างเป็นที่สำหรับอยู่ของพวกอสิรชน (2) ส่วนหนึ่ง สำหรับคนเขี้ยวใจ และ (3) ส่วนหนึ่ง สำหรับคนไข้.

นางสุนันทา ก็ได้มีส่วนร่วมด้วยการสร้างสระโบกขรณีเพื่อคนที่มาสู่ศาลาควรจะได้น้ำกินและน้ำอาบ นางสุจิตราได้ให้เขาสร้างสวนดอกไม้อันน่ารื่นรมย์ด้วยคิดว่าคนที่มาสู่ศาลา ดมน้ำ อาบน้ำแล้วควรจะได้ประดับระเบียบดอกไม้แล้วจึงไป

ฝ่ายนางสุชาดาคิดเสียว่า “เราเป็นทั้งลูกของนายมฆะ เป็นทั้งภริยา สิ่งที่นายมฆะนั้นทำแล้วก็เป็นที่ของเราเหมือนกันและสิ่งที่เราทำแล้วก็เป็นที่ของนายมฆะนั้นเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ไม่ทำอะไรๆ มัวแต่แตงตัวเองจนเท่านั้น ปล่อยเวลาให้ผ่านพ้นไปแล้ว

ในเวลาสิ้นชีวิต มฆมาณพได้เกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในภพดาวดึงส์ สหายของเขาแม้เหล่านั้นก็เกิดในที่นั้นเหมือนกัน. ช่างไม้เกิดเป็นวิศกรรมเทพบุตร. นางสุธรรมา ถึงแก่กรรมก็ได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์นั้นเหมือนกัน แม้นางสุนันทา ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ได้ไปเกิดในภพดาวดึงส์นั้นเหมือนกัน ส่วนนางสุชาดา ถึงแก่กรรมแล้ว เกิด

เป็นนางนงกยในชอกเขาแห่งหนึ่ง (พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย, 40/12/359-367)

สรุป การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องนโยบายสาธารณะนี้ มหมานพ ได้เป็นต้นคิดด้วยจิตอาสาสานต่อเป็นนโยบายสาธารณะซึ่งเป็นเหตุจูงใจมานพอีก 33 คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดังกล่าว แม้จะมีคนที่มิมีจิตใจเป็นอกุศลใส่ความว่าร้ายก็สามารถฝ่าฟันผ่านพ้นไปได้ด้วยอานิสงส์ของจิตคิดเมตตาไม่อาฆาตพยาบาทต่อใครๆ คิดจะสร้างจะทำสิ่งใดก็มีแต่คนขึ้นอาสาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการนั้นๆ ด้วยความเต็มใจ เมื่อละจากโลกนี้ไปสู่ปรโลกก็ได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีเพราะผลกรรมดีที่สร้างไว้ซึ่งเป็นทิวทัศน์คติให้ชนรุ่นต่อๆ มาได้ดำเนินตาม

7.4 การเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict) ความขัดแย้งตามแนวคิดพระพุทธศาสนานั้น แบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม หมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการความเห็น การปฏิบัติค่านิยม และโครงสร้างที่มีความขัดกันไม่ลงรอยกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัย กล่าวคือ ความบาดหมาง(ภณฺฑน) การทะเลาะ (กลห) การแก่งแย่ง(วิคฺคห) การวิวาท (วิวาท) การมุ่งร้ายกัน (เมธคา) การถกเถียงกัน (โวหาร) และประเด็นที่สองความหมายในแง่ของวินัย หมายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่เรียกว่าอธิกรณ์สาเหตุแห่งความขัดแย้ง

สาเหตุแห่งความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา คือ ตัณหาหรือความทะยานอยาก ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ เรียกว่า ตัณหา ที่มุ่งประสงค์เอาเวทนาและต้องการสิ่งสำหรับเอามาเสวยสวาทหรือสิ่งที่จะปรนเปรอตัวตน และความต้องการคุณภาพชีวิตเรียกว่า ฉันทะ (ประสิทธิ์ กุลบุญญา, 2557: 21)

เมื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาจะพบคำตอบใน 2 ประเด็นใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

1. เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ได้แก่ “ปัญจธรรม” กล่าวคือ ธรรมคือกิเลสเครื่องเนิ่นช้า ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฐิ สิ่งเหล่านี้ทำให้คนบรรลุนิพพานได้ช้า ทำให้เวียนวนอยู่ในสังสาร จึงเรียกว่า ปัญจธรรม (พระไตรปิฎกภาษาบาลี 29/74/157) ซึ่งถือได้ว่า มีอิทธิพลและมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

2. เหตุปัจจัยภายนอกที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งข้อเท็จจริงหรือข้อมูล ผลประโยชน์หรือความต้องการ ความสัมพันธ์และชาติพันธุ์ ส่วนผู้ที่มีส่วนร่วมในความขัดแย้งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้เขียนนำมากล่าวถึงเป็นบางส่วน ดังนี้

ความขัดแย้งด้านทิฐิ ความขัดแย้งด้านนี้ปรากฏในหลายๆ เรื่อง ไม่ว่าจะเป็นกรณีแย่งชิงทรัพย์ากรน้ำในแม่น้ำโรหิณี ดังจะเห็นได้จากกรณีที่เมื่อพระพุทธเจ้าทรงสนทนากับโจรได้ข้อมูลอย่างพอเพียงแล้ว และตั้งคำถามว่า “น้ำดีราคาเท่าไร” ถึงแม้คำตอบที่ได้รับว่า “มีราคาน้อย” “กษัตริย์ทั้งหลาย มีราคาเท่าไร” “ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายหาค่ามิได้” จากการตอบคำถามดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมานะและทิฐิ และพระองค์ได้กระตุ้นวิธีคิดด้วยคำถามว่า “การที่ท่านทั้งหลาย ทำพวกกษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะอาศัยน้ำซึ่งมีประมานน้อย ควรแล้วละหรือ” ซึ่งกษัตริย์เหล่านั้นได้ยอมรับในประเด็นนี้หากวิเคราะห์แล้วพบว่าเป็นการยอมรับตั้งแต่เริ่มแรกของความริวฉานว่า “น้ำมีค่าสูงกว่ากษัตริย์ไม่ได้” แต่ที่ยอมไม่ได้ก็เพราะมานะและทิฐิ นั่นเอง (ประสิทธิ์ กุลบุญญา, 2557: 22)

อีกกรณีหนึ่งความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป คือ พระฝ่ายทรงวินัยและพระฝ่ายทรงพระสูตรซึ่งอยู่วัดเดียวกัน วันหนึ่งภิกษุฝ่ายทรงพระสูตร เข้าเวจกุฎี (ห้องน้ำ) เสร็จธุระใช้น้ำล้างแต่งไม่เทให้หมด เหลือติดชั้นเอาไว้แล้วออกไป ฝ่ายภิกษุผู้ทรงวินัยเข้าไปภายหลังเห็นน้ำนั้นแล้วออกมาถามภิกษุทรงพระสูตรว่า “ท่านเหลือน้ำไว้ทำไม? ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติหรือ?” ภิกษุทรงพระสูตร ตอบว่า “ผมไม่ทราบครับแต่ถ้าเป็นอาบัติผมจะแสดงคืน(ปลงอาบัติ)” พระฝ่ายทรงวินัยจึงกล่าวว่า “ก็ถ้าท่านไม่มีเจตนาทำลงไปก็ไม่ใช่เป็นอาบัติดอกครับ” แต่ไปบอกพวกภิกษุลูกศิษย์ของตนว่า “ท่านผู้ทรงพระสูตรนี้แม้ต้องอาบัติก็ยังไม่รู้” พวกภิกษุลูกศิษย์ของภิกษุฝ่ายวินัยก็กล่าวกับพวกภิกษุลูกศิษย์ผู้ทรงจำพระสูตรว่า “อุปัชฌาย์ของพวกท่านแม้ต้องอาบัติแล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ” พวกภิกษุลูกศิษย์ผู้ทรงจำพระสูตรก็นำความไปบอกแก่อุปัชฌาย์ของตน ฝ่ายอุปัชฌาย์จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พระวินัยธรณี ครึ่งก่อนกล่าวว่าไม่เป็นอาบัติ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นอาบัติ เขาเป็นคนกล่าวเท็จ” พวกภิกษุลูกศิษย์จึงไปกล่าวกับฝ่ายตรงข้ามว่า “อุปัชฌาย์ของพวกท่านกล่าวเท็จ” เป็นสาเหตุก่อความทะเลาะไม่ยินยอมกัน ไม่ปรับความเข้าใจกันทั้งไม่ต้องการจะปรับความเข้าใจกัน ไม่ปรองดองกันและไม่ต้องการที่จะปรองดองกันด้วยเพราะทิฐิและมานะจนแตกแยกกันออกเป็น 2 ฝ่าย แม้พวกอุปัฏฐากผู้ถวายปัจจัยของภิกษุ 2 รูปนั้น ก็ได้เป็น 2 ฝ่าย พวกภิกษุผู้รับโอวาทที่ดี พวกอารักขเทวดาก็ดีของภิกษุ 2 รูปนั้น พวกอากาสัญญเทวดาผู้เพื่อนเห็น เพื่อนคบของพวกอารักขเทวดาเหล่านั้นก็ดี พวกบุพฺพชนทั้งปวงก็ดี ได้เป็น 2 ฝ่ายตลอดจนพรหมโลกก็โกลาหลก็ก้องเป็นเสียงเดียว ได้ขึ้นไปจนถึงอกนิรุทธพ(อรรธกถา มัชฌิมนิคาย มูลปณณาสก จุฬยมกวรรค)

7.5 การเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ (Compromise)

ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่าการเมืองเป็นเรื่องของการประนีประนอมผลประโยชน์ (Compromise) เป็นเรื่องที่เชื่อมต่อกันกับการเมืองเป็นเรื่องของความขัดแย้ง (Conflict) ซึ่งได้นำเสนอไว้ก่อนหน้านี้ ซึ่งพระพุทธองค์ได้วางหลักการในการป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นหรือหากเกิดขึ้นแล้วก็ใช้ในการประนีประนอมกันได้หลักการนั้นคือสาราณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความไว้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุที่ระลึกถึงกัน หรือหลักการอยู่ร่วมกัน ซึ่งได้แก่

1. เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
2. เมตตาวิจารณ์กรรม ตั้งเมตตาวิจารณ์กรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง
3. เมตตาตามโนกรรม ตั้งเมตตาตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารภนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน
4. สาราณโภคิ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน
5. สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ
6. ทิฐีสามัญญตา มีทิฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น ล้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณคือ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วาท เพื่อ ความสามัคคี และ เอกลักษณ์คือความเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 273)

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังได้วางหลักการพูดเพื่อป้องกันและขจัดความขัดแย้งไว้ในอภัยราชสูตร ดังนี้ “ตถาคต ย่อมรู้ว่าจาทไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทนั้น อนึ่งตถาคตย่อมรู้ว่าจาทที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และ วาทนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทนั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทที่จริง วาทที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะ พยากรณ์วาทนั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทนั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ ของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทนั้น ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาทนั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาทนั้น อนึ่ง ตถาคตย่อมรู้ว่าจาทที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และวาทนั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ในข้อนี้ ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะพยากรณ์วาทนั้น ข้อนี้เพราะเหตุ ไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย 13/94/70-74)

7.6 การเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศ (State and National Administration)

การมีส่วนร่วมทางการเมืองในความหมายว่า การเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐ การบริหารประเทศนั้นจะ ขอนำเอาข้อความบางตอนในอัครคัมภีร์สุตตรมากล่าวแสดงไว้พอสังเขป

รัฐกำเนิดขึ้นมาเพื่อควบคุมสถานการณ์ความเลวร้ายในสังคม ผู้ปกครองรัฐ คือทางเลือกที่สมาชิก ของสังคมเห็นร่วมกันให้เป็นผู้ที่มีความชอบธรรมในการใช้อำนาจอรัฐเพื่อสกัดกั้นกิเลสของมนุษย์ซึ่งก็สกัดกันได้ เป็นบางส่วนเพียงที่จะทำให้มนุษย์อยู่รวมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขเท่านั้น แต่ไม่สามารถทำให้กิเลสหมดไปจาก มนุษย์ได้ จุดมุ่งหมายของรัฐเพียงเพื่อขจัดความเลวร้ายในสังคม และปกป้องคนดีให้อยู่กันอย่างสงบสุข หรืออาจ จะกล่าวได้ว่ารัฐเป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้บรรลุถึงเป้าหมายที่สูงสุดของชีวิตได้

รัฐบาล (Government) คือผู้ได้รับมอบอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมืองให้เกิดความสงบ เรียบร้อย ในพระสูตรได้ระบุชัดเจนว่ามีการสรรหาบุคคลผู้เป็นผู้นำหรือต่อมาเรียกว่ากษัตริย์ หรือ มหาสมมต หรือ ราชา ขึ้นมาเพื่อปกครองคุ้มครองรักษาโดยประชาชนได้จ่ายภาษีที่เรียกว่าส่วนแบ่ง คือข้าหลวงให้ ทั้งนี้ รัฐบาลมีหน้าที่กำหนดนโยบายของรัฐและต้องดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จตามนโยบายที่วางเอาไว้ รัฐบาลต้อง สามารถปกครองดินแดนทุกส่วนของรัฐ อาณาเขต ประชาชนและรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น ความสัมพันธ์นี้ในแต่ละรัฐจะแตกต่างกันไปมีลักษณะเฉพาะของตนเองซึ่งทำให้รัฐแต่ละรัฐไม่เหมือนกัน (คณอง วัณฝายแก้ว, 2554: 8)

สรุป ตามที่ได้นำเสนอหลักการและเรื่องราวต่างๆบางบทบางตอนในพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องหรือ คล้อยตามหลักการมีส่วนร่วมทางการเมืองมาตามลำดับนั้นทำให้ทราบว่าพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม ในกระบวนการทางการเมืองในความหมายทั้ง 6 กลุ่มของบรรพชิตและคฤหัสถ์ ประกอบด้วย 1) การมี ส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของอำนาจ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือพระสงฆ์สาวกได้มีส่วนร่วมในอำนาจการปกครอง 2) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการจัดสรรปันส่วนทรัพยากรของรัฐหรือสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในกฎ ทนสูตรที่พลเมืองได้รับการจัดสรรทุนทรัพย์จากพระเจ้ามหาวิชิตราช 3) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ ของนโยบายสาธารณะ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือมฆมาณพกับสหาย 4) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของความ ขัดแย้ง และ 5) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ของการประนีประนอมผลประโยชน์ ตัวอย่างที่เด่นชัดคือ

การแย่งชิงทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณีของพระประยูรญาติและความขัดแย้งระหว่างภิกษุชาวโกสัมพี 2 รูป และ 6) การมีส่วนร่วมทางการเมืองในแง่ที่เกี่ยวกับรัฐและการบริหารประเทศ ตัวอย่าง คือ การสรรหาผู้นำใน อัครัญญสูตร และยังมีปรากฏอีกหลายกรณีซึ่งจะได้นำเสนอในโอกาสต่อไป

8. เอกสารอ้างอิง

- กุลธน ธนาพงศธร. (2520). *หลักการกำหนดนโยบายของรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- คนอง วังผายแก้ว. (2554). *การกำเนิดแห่งรัฐที่ปรากฏในอัครัญญสูตร*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/504187>.
- จรรยา สุภาพ. (2514). *หลักรัฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- จิโรช วีระชัย และคณะ. (2546). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2517). *ความคิดอิสระ : รวมบทความทางการเมืองระหว่างปี 2511-2516*. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์. (2539). *การเมืองไทย: การวิเคราะห์เชิงจิตวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: วชิรนทร์การพิมพ์.
- _____. (2539). *จิตวิทยาการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: วชิรนทร์การพิมพ์.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประยงค์ สุวรรณบุบผา. (2541). *รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันตก-ตะวันออก*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ประสิทธิ์ กุลบุญญา. (2557). *ความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งตามหลักพระพุทธศาสนา*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี*. 5(1), 18-40.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาฉบับภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พลศักดิ์ จิโรศิริ. (2531). *การเมืองเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). *หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร: อนุเคราะห์ไทย.
- วิสุทธิ โพธิ์แท่น. (2538). *อะไรนะ...ประชาธิปไตย?*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. สืบค้นเมื่อ 20 พฤศจิกายน 2564, จาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=273.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). *คำบรรยายพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.
- อานนท์ อาภาภิรม. (2528). *รัฐศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์.
- Charles E.Lindblom. (1968). *The Policy-Making Process* Englewood. Cliffs,N.J.: Prentice- Hall.
- David Easton. (1971). *The Political System: An Inquiry into The State of Political Science*. 2^d ed.New York:Alfred A.Knopf.

Harold D.Lasswell. (1958). *Politics: Who Gets What, When and How*. Cleveland:The World Publishing Company.

J.D.B. Miller. (1962). *The Natures of Politics*. London:Gerald Duckworth.

W.J.M.McKenzie. (1969). *Political and Social Science*. Baltimore: Penguin,Inc..